

2. Організація групових зустрічей. Останні мають вигляд семінарів, на яких обговорюються різноманітні проблеми, висловлюються думки щодо певних теоретичних питань кожного з тематичних блоків.
3. Систематичне on-line спілкування студента з викладачем-консультантом. Проводиться у встановлені часові проміжки, про які студенти інформуються за допомогою e-mail.
4. Підготовка магістерської роботи. Остання, як і всі інші письмові роботи, обов'язково має дослідницький характер. Деякі потребують відвідування занять колег, інші – детальний опис і критичний аналіз дидактичних посібників, які використовують учителі, розробку дидактичного матеріалу, дослідження потреб учнів, опис й оцінювання навчальних планів і програм з мови, критичний аналіз систем оцінювання навчальних досягнень учнів тощо.

Науковий керівник діє як викладач-ментор, консультант, який лише спрямовує студента щодо змісту та структури магістерської роботи, рекомендує певну наукову літературу [8, с. 176–181].

Таким чином, діяльність Грецького відкритого університету надає широкі можливості для післядипломної освіти великому колу вчителів, які можуть підвищити свій кваліфікаційний рівень без відриву від виконання своїх професійних обов'язків.

Отже, з кінця ХХ століття в Греції та Республіці Кіпр почала приділятися серйозна увага післядипломній освіті педагогічних кадрів. З огляду на те, що під час навчання в університеті майбутні викладачі філологічних дисциплін не отримують належної психолого-педагогічної підготовки, рівно як і практичних навичок викладання мови, обов'язкове вступне (пропедевтичне) та дослужбове підвищення кваліфікації є надзвичайно актуальним. Особливо це стосується Кіпрського університету. Окрім цього, досить корисним є налагодження дистанційного підвищення кваліфікації, котре дає можливість залучити до нього значну кількість учителів.

Описані програми підвищення кваліфікації та перепідготовки вчителів-філологів у досліджуваних країнах можуть бути творчо осмислені та застосовані в системі вітчизняної післядипломної педагогічної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Проценко О. Б. Система післядипломної педагогічної освіти в Греції : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04. «Теорія та методика професійної освіти» / Олена Борисівна Проценко. – К., 2009. – 270 с.
2. Η διάρθρωση του προγράμματος για τους φοιτητές που εισήχθησαν από το ακαδημαϊκό έτος 2014-15 και μετά [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eap.gr/view.php?artid=3913>.
3. Μεταπτυχιακή Ειδίκευση Καθηγητών Γερμανικής Γλώσσας Med [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eap.gr/ger.php>.
4. Μεταπτυχιακή Ειδίκευση Καθηγητών Γαλλικής Γλώσσας Med [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eap.gr/gal.php>.
5. Παπασταύρου Α. Στ. Γνωριμία με το Κυπριακό Εκπαιδευτικό Σύστημα / Α. Στ. Παпασταύρου // Σύγχρονη εκπαίδευση. – 1995. – τ. 62/83. – Σ. 39–48.
6. Πρόγραμμα εισαγωγικής επιμόρφωσης / Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου. – Λευκωσία, 2008. – 44 σ.
7. Πρόγραμμα προπηρεσιακής κατάρτισης υποψήφιων εκπαιδευτικών Μέσης Γενικής και Μέσης Τεχνικής και Επαγγελματικής εκπαίδευσης / Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου. – Λευκωσία, 2006–2007. – 79 σ.
8. Σηφράκις Ν. Το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο ως φορέας μεταπτυχιακής ειδίκευσης των καθηγητών ξένων γλωσσών – η περίπτωση του ΜΠΕ στη διδασκαλία της Αγγλικής γλώσσας / Ν. Σηφράκις // Οι ξένες γλώσσες στη Δημόσια Υποχρεωτική Εκπαίδευση : πανελλήνιο συνέδριο, 31 Μαρτίου – 1-2 Απριλίου 2006. – Αθήνα : Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2006. – Σ. 174–183.

УДК 378.4

Луценко Я. Ю.,
аспірантка Сумського державного
педагогічного університету імені А. С. Макаренка

СИСТЕМА НАУКОВОЇ АТЕСТАЦІЇ В УНІВЕРСИТЕТАХ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

У статті йдеться про розвиток системи атестації науково-педагогічних кадрів Російської імперії у другій половині ХІХ на початку ХХ століття, розглядаються законодавчо-нормативні тенденції функціонування інституту наукової атестації.

Ключові слова: освіта, кандидат, магістр, доктор, критерії оцінювання.

Луценко Я. Ю. Система научной аттестации в университетах Российской империи во второй половине ХІХ – в начале ХХ в. В статье рассматривается проблема развития системы аттестации научно-педагогических кадров Российской империи во второй половине ХІХ – в начале ХХ века, анализируются законодательно-нормативные тенденции функционирования института научной аттестации.

Ключевые слова: образование, кандидат, магистр, доктор, критерии оценивания.

Lutsenko Y. Scientific appraisal system in universities of the Russian Empire in the ХІХ beginning of the ХХ century. The article describes the development of the system of certification of the teaching staff of the Russian Empire in the second half of the ХІХ beginning of the ХХ century, it is considered legal and regulatory trends in the functioning of the institute of scientific validation .

Key words: education, candidate, master, doctor, evaluation criteria.

Розвиток системи атестації науково-педагогічних кадрів Російської імперії розпочинається практично одночасно із розбудовою університетської освіти в середині XVIII століття. Звернемо увагу, що лише у кінці 20-х рр. XIX століття розроблено першу законодавчо-нормативну основу функціонування інституту наукової атестації. Проводячи паралелі між минулим і сьогоденням, слід підкреслити, що значення системи атестації залишилося незмінним. Відповідно до механізму регулювання науки та освіти країни інститут наукової атестації посідає одну з ключових позицій. Саме наукова атестація визначає рівень кваліфікації вченого із присудженням наукових ступенів і присвоєння вчених звань. У світлі сучасних освітніх реформ обрана для дослідження проблема є особливо актуальною.

Історіографія дореволюційного періоду представлена працями переважно загального характеру, які характеризують систему університетської освіти країни та дотично, у розрізі досліджуваного аспекту, при аналізі матеріалів виключно офіційного походження, описують інститут наукової атестації (М. Ф. Володимирський-Буданов, О. І. Маркевич, С. В. Рождественський). Особливий інтерес до цієї проблеми спостерігається у працях радянських (І. О. Каблуков, К. Т. Галкін, Г. Г. Кричевський) і російських (А. Є. Іванов, А. І. Аврус, О. М. Якушев) дослідників, основним завданням робіт яких є характеристика законодавчо-нормативної бази системи вищої освіти та підготовки науково-педагогічних кадрів Російської імперії. Таким чином, проаналізована історіографія теми лише частково висвітлює визначену проблему. Відповідно, ця стаття є спробою реконструкції системи наукової атестації в університетах Російської імперії другої половини XIX – початку XX століття.

Аналізуючи надбання у сфері підготовки та атестації науково-педагогічних кадрів першої половини XIX століття, варто підкреслити таке: по-перше, встановлено уніфіковану систему вчених ступенів: «кандидат, магістр, доктор», а послідовністю їх присвоєння закладено фундамент правової норми наукової атестації; по-друге, збільшено кількість розрядів наук і встановлено межі їх спеціалізації, яка виступила проявом розвитку самих галузей наук і наочно підтверджувалася кожним «Положенням про іспити на звання дійсного студента та вчені ступені» від 1819, 1837, 1844 рр. [3, с. 169–174]; по-третє, створено та відрегульовано складний механізм отримання вчених ступенів.

Друга половина XIX століття, як відомо, була ознаменована низкою ліберальних реформ царя Олександра II (1855–1881 рр.), хвиля яких, природно, не оминула й сферу вищої освіти країни. У Російській імперії другої половини XIX століття основними центрами підготовки науково-педагогічних кадрів, як і в попередні часи, залишалися університети. Механізм наукової атестації, внаслідок реалізації олександрійських реформ, було змінено. Наголосимо, що структурні складники інституту наукової атестації, сформованого у першій половині XIX століття, залишалися сталими та нараховували три основні етапи: іспити на вчені ступені, дисертаційне дослідження та публічний диспут.

Процедура отримання вчених ступенів на всіх факультетах у російських університетах другої половини XIX – початку XX століття регламентувалася «Положенням про присудження вчених ступенів» 1864 р., «Правилами про термін і порядок проведення іспитів на звання дійсного студента та вчені ступені (зі змінами та доповненнями)» Дерптського університету (1866, 1869, 1871 рр.), Харківського (1864, 1868 рр.), Московського (1864, 1875 рр.), Санкт-Петербурзького (1864, 1865, 1872 рр.), Новоросійського (1867, 1870 рр.), Варшавського (1869 р.), Св. Володимира (1866, 1870 рр.), окрім медичного, які нормувалися спеціальними постановами Міністерства народної освіти з медичного відділу.

Університетські реформи 1863–1884 рр. та «Положення про присудження вчених ступенів» 1864 р. внесли значні корективи у систему підготовки та атестації науково-педагогічних кадрів країни. По-перше, число розрядів наук, які чітко визначали спеціалізацію вченого, збільшено до 39, тож відтепер їх кількість і назви були однаковими як для магістра, так і для доктора. У 1891 р. таблицю розрядів наук було поповнено новим ученим ступенем магістра та доктора римського та церковного права, а в 1915 р. – ступенем магістра та доктора історії руського права з юридичного відділення [8, с. 30–34]. Таким чином, відповідно до встановленого поділу розрядів наук кількість спеціальностей учених ступенів на початку XX століття нараховувала 42. Встановлено єдиний принцип поділу на розряди наук, що відповідав розмежуванню університету на кафедри, спеціалізація яких, у свою чергу, поділяла наукові програми кожного факультету. По-друге, «Положенням» 1864 р. відмінено докторський іспит, як наслідок, відтепер основну роль у докторській науковій атестації відведено дисертації. З цього часу пошукачі вченого ступеня доктора наук не складали іспит, оскільки у свій час вже екзамнувалися на присвоєння вченого ступеня магістра з основних предметів тієї ж спеціальності. Для отримання вченого ступеня доктора наук необхідно було подати дисертацію та публічно її захистити. Встановлено, що перераховані вище кроки дозволяли оцінити наукову зрілість пошукувача [3]. У випадку зміни пошукувачем спеціальності, тобто розряду наук, особа, яка має вчений ступінь одного із факультетів, бажаючи отримати із іншого, повинна скласти іспити з тих предметів, які раніше не входили до обов'язкової програми навчання, тобто, академічну різницю. Отримавши вчену ступінь кандидата за новою спеціальністю, пошукувач має право складати іспити на вищі вчені ступені звичайно, за умови обов'язкового виконання встановлених вимог до атестації кожного вченого ступеня окремо. По-третє, Статутом 1863 р. надано право вченим радам університетів присвоювати заслуженим ученим ступінь «почесного доктора» без захисту дисертації, а особам, що не мали ступеня магістра, – і без складання іспиту. По-четверте, Університетською реформою 1884 р. скасовано ступінь кандидата, натомість, введено дипломи 1-го (кандидата) та 2-го (дійсного студента) ступені і надано факультетам право в окремих випадках присвоювати ступінь доктора за магістерську дисертацію.

Перший етап системи наукової атестації відводився іспитам на вчені ступені. Іспити на вчене звання

дійсного студента та на вчені ступені кандидата, магістра, доктора мали право складати всі бажуючі як росіяни, так й іноземці. В університетах Російської імперії проводилися випускні іспити у спеціалізованих комісіях (історико-філологічній, фізико-математичній, юридичній, східних мов і медичній) і на факультетах. У комісіях іспити складали всі студенти університетів, які отримали свідоцтво про те, що пройшли курс наук університету, тобто їм було зараховано 8 півріч (по кожному із факультетів) і 10 – на медичному, а на факультетах – іспити на вищі вчені ступені.

Система наукової атестації другої половини XIX – початку XX століття особливе місце відводила щорічним курсовим іспитам, за допомогою яких здійснювався контроль знань студентів при переведенні з одного курсу на інший, а отримані оцінки слугували підґрунтям для рішення факультету щодо присвоєння вчених ступенів [9, с. 475–492].

Іспити на вчене звання дійсного студента та ступінь кандидата наук охоплювали всі предмети університетського курсу обраного відділу факультету, що визначали спеціалізацію здобувача. Слід підкреслити, що винятком були програми кінцевих іспитів Новоросійського університету, до яких вносилися лише ті предмети, які вивчалися студентами на останньому курсі (4-му), інші ж зараховувалися відповідно до результатів курсових сесій.

Наголосимо, що випускні іспити були 2-х видів (іспити й опитування), що проводилися з усіх предметів кожного відділення, причому всі іспити поділялися за формою на усні та письмові. Підкреслимо характерну закономірність і взаємозалежність означених категорій: іспити проводилися виключно у письмовій формі, а опитування – в усній.

Картина випускних іспитів у Дерптському університеті, що вкарбувалася у пам'ять іспитованого М. П. Василенка, знайшла своє відображення у його спогадах: «... попереду парт стояв стіл, покритий червоним сукном, за ним сидів декан. За партами на різних місцях сиділи окремо професори без асистентів й екзаменували, кожний професор екзаменував скільки хотів. Іспит був серйозним, і в середньому на кожного студента професор витрачав близько 20–30 хвилин» [5].

За результатами письмових та усних іспитів екзаменаційна комісія приймає рішення про присвоєння іспитованим вченого звання дійсного студента (диплома 2-го ступеня), ступеня кандидата (диплома 1-го ступеня) чи виносить рішення про визнання іспиту не складеним. Учений ступінь кандидата присвоювався студентам, які отримати оцінки «достатньо задовільні» з головних предметів і «задовільні» з інших (допоміжних), за умови, що середній бал успішності на курсових іспитах становив не менше 4, а звання дійсного студента присвоювалося практично всім випускникам університетів, які на кінцевих іспитах з усіх предметів напряму підготовки отримали оцінки «задовільно».

Іспит як на вчене звання дійсного студента, так і на ступінь кандидата наук, за структурою та змістом мав фактично одну й ту саму процедуру, мета якої полягала у виявленні рівня знань випускників університету, а кінцевий результат поставав головним важелем у механізмі оцінювання достойності кожного отримати атестат на звання дійсного студента чи диплом кандидата наук.

Згідно з визначеним механізмом послідовності присвоєння вчених ступенів претендувати на ступінь магістра мали право виключно особи, які мали російський диплом ступеня кандидата наук. Винятком були випадки, коли університет дозволяв складати магістерський іспит іноземцям, які подавали до факультету докторський диплом іноземного університету з однієї спеціальності.

Іспити на вчений ступінь магістра у другій половині XIX початку XX століття склалися з двох послідовних частин: магістерського іспиту та захисту дисертації. Термін складання магістерських іспитів не був узгоджений попередньо та проводився протягом всього навчального року, за винятком періоду літніх вакацій (канікул). Усі предмети магістерських іспитів поділялися на головні або основні предмети, з яких пошукувач бажає отримати вчену ступінь, та які визначали спеціальність, та другі або допоміжні, ті що становлять найближчий зв'язок із основними.

Після закінчення університетського курсу пошукувачеві потрібно було затратити у середньому близько 2–3 років сумлінної праці для приготування до магістерського іспиту, дотримуючись не лише вимог офіційної програми, але й вивчаючи кожне питання повним обсягом, ознайомлюючись зі всією історією проблеми, вивчаючи журнальні статті, нові розробки, навіть незначні замітки [2].

Магістерські іспити проводилися в усно-письмовій формі з головних і допоміжних предметів обраної спеціальності факультету, перелік яких чітко визначався розрядом наук, за яким пошукувач бажав отримати вчену ступінь.

Д. І. Багалій у своїй автобіографії щодо складання магістерського іспиту в університеті Св. Володимира зазначає, що становище кожного іспитованого було складним, оскільки не було встановлено меж для іспиту, вони визначалися виключно волею екзаменатора [1]. Вимоги до пошукувачів магістерського ступеня у Петербурзькому університеті були дещо іншими порівняно до іспитованих Київського університету, оскільки пошукувачі вченого ступеня магістра за згодою екзаменатора обирали собі обмежену кількість спеціалізованих запитань і з них складали іспит. До речі, й програма магістерського іспиту з однієї й тієї самої спеціальності у Києві відрізнялася більшим обсягом, ніж у Петербурзі. Зокрема, магістрант повинен був підготуватися з усіх відділів російської історії, включаючи також і українську, у визначений термін, хоча обсяг курсів був неоднаковий. Наприклад, програма магістерського іспиту в університеті Св. Володимира зі спеціальності «російська історія» (головний предмет) охоплювала курс повним обсягом: історію Київської Русі, Литовсько-польської доби, Московської держави, Російської імперії, курс «Історіографія» та обов'язково вимагала знайомства пошукувача із літературою

як вітчизняною, так і зарубіжною, а також вивчення джерел.

Проте, ми не можемо однозначно стверджувати, що саме від правил, розроблених програм і визначених вимог до пошукувачів учених ступенів залежав рівень складності іспиту. Описуючи хід магістерського іспиту в Харківському університеті, М. І. Костомаров згадує, що професор М. С. Лунін строго екзаменував з предмета «Загальна історія», іспит тривав близько двох годин і був складений на оцінку «задовільно».

Відповідно до «Положення» 1864 р., пошукувач вченого ступеня магістра на іспиті мав виявити свої знання щодо знайомства із літературою відповідної науки. За словами професора Московського університету І. А. Каблукова, така вимога була хибною, оскільки сфера відомих наукових фактів тієї чи іншої дисципліни є безкінечною, а розум магістранта обмежений, і відтак, дотримуючись таких норм, можна було легко провалити іспит. Таким чином, при підготовці до іспиту пошукувач повинен був ознайомитися з основними програмними вимогами. Ця особливість вимагала попереднього узгодження із професором екзаменаційного курсу. Також викладач визначав перелік джерел, які потрібно вивчити при підготовці до іспиту. Дослідник А. С. Иванов називає вказану передекзаменаційну консультацію магістранта своєрідною традицією, яка зародилася у першій половині XIX століття та стала невід'ємним компонентом підготовки до магістерських іспитів у кінці століття [4].

Слід зауважити, що, крім основних предметів, магістрант повинен був скласти іспити із допоміжних наук спеціальності. Наприклад, магістри з історії загальної літератури повинні були витримати додаткові іспити з історії слов'янської і російської словесності та загальної історії. Таким чином, пошукувачам на іспитах потрібно було бути підготовленими, мати великий багаж знань з основних і допоміжних дисциплін спеціальності, вільно володіти іноземними мовами (німецькою або французькою) для знайомства із зарубіжною літературою. Після закінчення іспитів магістрантам вручалися іменні посвідчення, які містили інформацію про складені іспити та надавали право подавати на факультет дисертацію для отримання вченого ступеня магістра.

Іспитовані, які не витримали випробування, мали право перескласти іспити, при цьому кількість спроб не повинна була перевищувати 2-х. Кандидатські та магістерські іспити у такому випадку проводилися через рік із перескладанням усіх предметів спеціальності, за винятком позитивно оцінених.

Таким чином, іспити на вчені ступені становили перший етап перевірки знань пошукувачів учених ступенів. Тенденція, яка спостерігається у напрямі збільшення кількості розрядів наук і більш чіткої їх спеціалізації, виступає проявом розвитку окремих галузей наук і встановленням складної програми випробувань та індивідуального переліку вимог до іспитованих на вчені ступені різних спеціальностей. Різниця між програмами усних іспитів на вчений ступінь магістра та випускних констатує факт їх вужчої спеціалізації порівняно з іспитом на ступінь кандидата.

В основу атестації наукових кадрів в університетах Російської імперії другої половини XIX –початку XX століття покладено принцип присудження вченого ступеня за дисертацію. Статус дисертації як основного критерію визначення кваліфікаційного рівня наукових працівників в атестаційній системі російських університетів сформувався протягом 60-и рр. (1803–1863) [6].

У своїх спогадах про російські університети середини XIX століття М. П. Погодін зазначає, що «поняття самої дисертації, як і урочистої промови, у нас втрачено, що це не дисертації. Пишуться величезні твори, описуються цілі епохи, невже це дисертації?...». Науковець стверджує, що порівняно з роботами попередніх періодів, пріоритети теперішніх дисертацій, представлених для отримання наукового ступеня, полягають у великому обсязі, описовому стилі та живій мові, заперечуючи, натомість, справжню цінність дослідження [7, с. 37–46]. Таким чином, основна цінність російських дисертацій полягала в їхньому інформативному характері, що був необхідним для всього освітнього середовища Російської імперії другої половини XIX століття.

Згідно зі встановленою кваліфікаційною ієрархією вчених ступенів визначалися й індивідуальні критерії оцінювання та окремі вимоги до робіт кожного із пошукувачів. Зазначимо, що професорська корпорація, встановлюючи індивідуальні вимоги до дисертаційних робіт пошукувачів, визначала, що кандидат повинен знати фактичний матеріал науки, магістр – обов'язково й її історію, а доктор – історіографію проблеми. Відповідно до вказаного принципу й встановлювалися вимоги до наукових досліджень, представлених здобувачем для отримання вченого ступеня.

Відповідно до «Положення» 1864 р., випускники університету, рівень знань яких було оцінено гідним ступеня кандидата наук, зобов'язувалися протягом шести місяців подати до факультету дисертацію на тему одного із головних предметів спеціальності. Дисертаційна робота кандидата наук була своєрідним додатком до складеного іспиту, виключно слугувала лише підтвердженням отриманого багажу знань випускника після закінчення університетського курсу. Тому від кандидатських дисертацій не вимагали нового внеску у розвиток науки.

За дорученням декана робота розглядалася одним із професорів чи доцентів факультету і, якщо отримана рецензія була позитивною, призначався захист дисертації для усного пояснення на засіданні комісії, останнє обговорення якої й визначало остаточне рішення факультету щодо присвоєння вченого ступеня пошукувачеві. У випадку невдалої спроби здобувачеві надавалася можливість удруге через шість місяців подати на розгляд факультету нову дисертацію та захистити її у вищезазначений спосіб. Потрібно зауважити, що друга дисертація була останньою спробою пошукувача отримати вчений ступінь кандидата, в іншому випадку пошукувачеві вручався атестат на звання дійсного студента.

Як виняток, студентам, які успішно закінчили університетський курс та були нагороджені під час навчання золотою чи срібною медаллю або ж позитивним відгуком за окремо виконані дослідження, присвоювали ступінь кандидата без представлення на факультет дисертаційної роботи.

Зазначимо, що система присвоєння вчених ступенів визначала обов'язковий часовий інтервал в один рік

між іспитами на вчені ступені. Наприклад, кандидат міг скласти іспит на ступінь магістра, а докторант мав право подавати на розгляд факультету дисертацію лише через рік після отримання попереднього вченого ступеня.

Механізм присудження вченого ступеня доктора наук був аналогічним до магістерського. Пошукувачі обох вчених ступенів писали дисертаційні роботи та захищали їх публічно, за винятком магістерського іспиту зі спеціальності для ступеня доктора наук. В обох випадках обов'язковою була процедура попереднього розгляду та схвалення факультетом роботи, що становила етап рекомендації до публічного захисту. Підготовка дисертації до диспуту була складною бюрократичною процедурою [10].

Відповідно до постанови декана, дисертація вивчалася всіма викладачами факультету порізно та письмово рецензувалася одним чи декількома професорами або доцентами кафедри, оскільки обов'язковою вимогою до призначення опонентів було положення університетського статуту 1884 р. щодо виконання типових факультативних доручень виключно штатними викладачам, з урахуванням предмета власних досліджень останніх, які стосувалися тематики роботи дисертанта.

Термін розгляду дисертації й обговорення відгуку на факультеті не повинен був перевищувати шести місяців із дня представлення роботи. Після заслуховування відгуків, якщо у результаті дискусії дисертація оцінювалася як задовільна, її рекомендували до захисту на публічному засіданні факультету. Одночасно на цьому ж засіданні факультет призначав двох офіційних опонентів (наголосимо, що на медичному факультеті – не менше трьох), спеціальність яких була близькою до дисертаційної проблематики, і затверджував підготовлені пошукувачем положення, що включали основні висновки дослідження без обмеження.

За місяць до публічного захисту здобувач вченого ступеня зобов'язаний був подати на факультет надрукований текст дисертації. Сама процедура друку дисертації та поширення через торговельну мережу робила дослідження гласним. Якщо дисертація не була опублікована, науковці, які зацікавлені у такому дослідженні, не змогли б попередньо з нею ознайомитися та відповідним чином підготуватися до активної участі. Відповідно, невиконання цієї умови робило публічний захист простою формальністю.

Згідно з системою атестації науково-педагогічних кадрів Російської імперії другої половини XIX – початку XX століття, етапу остаточного оформлення дослідження відводилося вагоме місце. Процес написання дисертації був важливим, оскільки це період кристалізації результатів власного дослідження пошукувача та становлення науковця. Саме дисертації, представлені для отримання вищих учених ступенів, по-перше, виступали критеріями перевірки знань та, по-друге, визначали цикли наукового життя. Адже якщо магістерська дисертація була свого роду раннім науковим витвором і першим циклом наукового стажу, то вже докторська дисертація – підтвердженням наукової зрілості дослідника.

Останнім етапом атестації науково-педагогічних кадрів був публічний диспут. Диспути проводилися у формі наукової дискусії навколо проблематики дисертаційного дослідження, основних положень і здобутих висновків. Публічний диспут повинен був не лише виявити рівень знань, але й відобразити вміння дисертанта володіти мистецтвом наукової дискусії. Узагальнюючи, слід виділити, що атестаційна система другої половини XIX – початку XX століття нараховувала три основні етапи випробувань достойності кожного із пошукувачів отримувати вчені ступені, так звані окремі періоди становлення молодого науковця: перший – іспити на вчену ступінь, другий – науково-дослідна робота та підготовка дисертації і третій – публічний диспут.

Таким чином, система атестації наукових і науково-педагогічних кадрів в університетах Російської імперії була остаточно сформована у 80-х рр. XIX століття і ґрунтувалася на законодавчо-нормативній платформі, виробленій протягом століття (друга половина XVIII – 70-ті рр. XIX століття), та була дещо вдосконалена у подальшому. Встановлено єдиний законодавчо оформлений порядок проведення іспитів і визначено перелік вимог до іспитованих на вчені ступені кожного факультету. Наголосимо, що вказані відмінності, характерні для кожного із російських університетів, коливаються у межах визначених норм єдиного «Положення про іспити на звання дійсного студента і на вчені ступені» 1863 р., що функціонувало до 1918 р., характеризуються виключно рівнем вимогливості екзаменаційних комісій і пояснюються автономним поглядом рад університетів на процедуру іспитів на вчені ступені.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багалій Д. І. Вибрані праці: в 6 т. / Ред. кол.: В. І Астахова, К. В. Астахова, В. С. Бакіров; упоряд. В. В. Кравченко; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського (Харків. Філія); ХГІ «НУА»; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х. : Золоті сторінки, 1999. – Т. I. – 377 с.
2. Василенко Н. П. Воспоминания: Дерптский университет (1885 – 1890 гг.): Неизвестные странички дневника / Н. П. Василенко. – К. : Пульсары, 2003. – 120 с.
3. Записка о необходимости и неотложности установления степени магистра и доктора истории русского права // ЖМНП. Новая серия. – 1916. – Ч. 61. – № 2. – С. 169–174.
4. Иванов А. Е. Ученые степени в Российской империи XVIII в. – 1917 г. / А. Е. Иванов. – М., 1994. – 392 с.
5. Костомаров Н. И. Исторические произведения. Автобиография / Н. И. Костомаров. – [2-е изд.]. – К. : Изд-во при КГУ, 1990. – 736 с.
6. Миллюков П. Н. Воспоминания (1859 1917 гг.) : в 2-х т. / П. Н. Миллюков; Сост. и авт. вст. ст. М. Г. Вандалковская; коммент. и указатель А. Н. Шаханова. – М. : Современник, 1990. – Т. I. – 446 с.
7. Погодин М. Диспут Г. Гладкова / М. Погодин // ЖМНП. – 1856. – № 2. – Отд. III. – С. 37–46.
8. Положение о производстве в ученые степени. 6 апреля 1844 г. // СП по МНП. 1825–1855 гг. – СПб. : Тип. Имп. АН, 1864. – Т. II. Отд. II. – [2-е изд.]. – Стб. 356–365, Штаты и прил. – С. 30–34.
9. По поводу нового положения об испытаниях на звание действительного студента и на ученые степени // ЖМНП. – 1864. – Ч. 121. – Отд. II – № 3. – С. 475–492.

УДК 544.723

Гончаренко М. С.,

д. биол. н., проф., зав. каф. валеологии

Пасынок В. Г.,

д. пед. н., проф., декан факультета иностранных языков

Пугач Б. Я.,

д. филос. н., проф. каф. теории культуры и философии науки
Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина**ЭНЕРГОИНФОРМАЦИОННЫЙ ОБМЕН СИСТЕМЫ «ЧЕЛОВЕК – ОКРУЖАЮЩАЯ СРЕДА»
КАК ПРЕДМЕТ ИЗУЧЕНИЯ БЖД**

Обосновано целесообразность и необходимость в курсе безопасности жизнедеятельности изучать особенности энергоинформационного обмена системы «человек – его здоровье – окружающая среда» с позиции современного понимания мироустройства и структурной организации человека.

Ключевые слова: безопасность жизнедеятельности, здоровье человека, волновые механизмы, окружающая среда, энергоинформационный обмен.

Гончаренко М. С., Пасынок В. Г., Пугач Б. Я. Енергоінформаційний обмін системи «людина – довкілля» як предмет вивчення БЖД. Обґрунтовано доцільність і необхідність у курсі безпеки життєдіяльності вивчати особливості енергоінформаційного обміну системи «людина – її здоров'я – навколишнє середовище» з позиції сучасного розуміння світоустрою і структурної організації людини.

Ключові слова: безпека життєдіяльності, здоров'я людини, хвильові механізми, навколишнє середовище, енергоінформаційний обмін.

Goncharenko M. S., Pasyonok V. G., Pugach B. Y. Energy information exchange system «human – environment» as a subject of study of life safety. The paper deals with the expediency and the need to study in the course of «Life safety» features of energy-sharing system «man-his health-environment» from the perspective of the modern understanding of the world order and the structural organization of the human being.

Key words: life safety, human health, wave's mechanisms, environment, energy information exchange.

Согласно существующим представлениям, в истории науки выделяются четыре значительных эпохи перемен, которые сопровождаются не только научными открытиями, но и изменением теоретических подходов к пониманию и описанию структуры Мироздания.

Первая научная революция (XVII в.) – классическая механическая наука – эталоном научной теории является механика. Основа механистической картины мира – движение атомов и тел в абсолютном пространстве с течением абсолютного времени.

Вторая научная революция (конец XVIII в. – I половина XIX в.) – классическая дисциплинарно организованная наука.

Третья научная революция (конец XIX в. – середина XX в.) – неклассическая наука, кибернетика, общая теория систем – начинается с появления электромагнитной картины мира.

Четвертая научная революция (последняя треть XX в.) – постнеклассическая наука, синергетика – открывает новый объект познания: сложные самоорганизующиеся и саморазвивающиеся системы, обязательным компонентом которых является человек. Ведущим мотивом становится утверждение связанности всего со всем, идея присутствия всего во всем.

Новая общенаучная парадигма исходит из констатации всеобщей и неразрывной связи человека и окружающей его среды, наличия энергоинформационного обмена между ними, осуществляемого причинно-следственными связями, строится на основополагающих категориях Бытия: время, пространство и сознание человека как решающий фактор взаимодействия и преобразования.

Цель настоящей работы заключается в рассмотрении, как эволюционирует представление о человеке, его здоровье и взаимодействии с окружающим миром в процессе развития научного познания реальности и смене научных парадигм.

Новая парадигма раскрывает ответственность человека за каждую мысль, слово, действие, которые проявляются на всех планах Бытия; за Мир, который следует рассматривать как живую ткань «Пространства – Времени – Взаимодействия», чутко реагирующего на любое движение живущих в нем живых систем.

Приходит понимание многомерности информации, расположения ее полей на всех уровнях Мироздания, где она образует определенные информационные слои.

Жизнь – это непрерывный процесс развития, самосовершенствования, самореализации по программе, начертанной Творцом, в ходе которого на каждом уровне Творения создается новая ткань бытия – более высокая по вибрациям, энергонасыщенности и потенциалу, наполненная новым творческим содержанием и уровнем сознания.

Учение о здоровье существовало во все времена развития человечества. Впервые знания о человеке и его здоровье с целью создания нового научного направления были обобщены И. И. Брехманом. Серьезный вклад в